

УДК 347.61(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.1.31>

ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «СІМ'Я» ТА СУБ'ЄКТІВ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Шевців Ю.М.,

здобувачка вищої освіти освітнього ступеня «доктор філософії»

кафедри загально-правових дисциплін

Львівського державного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2065-4696>

Шевців Ю.М. Юридичний аналіз поняття «сім'я» та суб'єктів сімейних правовідносин.

У статті здійснено дослідження етимології поняття «сім'я». Зокрема, наведено змістове наповнення цього поняття як суспільного явища, а також проведено аналіз думок сучасних українських правників щодо його правового змісту, і як наслідок запропоновано власне визначення правової категорії «сім'я» – сукупність осіб, відносини між якими засновані на взаємних правах та обов'язках, спільному проживанні й побуті, що виникають на основі шлюбних (подружніх відносин без реєстрації шлюбу) або кровноспоріднених зв'язках, чи інших формах прийняття дітей на виховання, та які несуть взаємну відповідальність за невиконання чи неналежне виконання сімейних обов'язків. Встановлено, що єдиного підходу щодо розуміння дефініції «сім'я» серед науковців немає, як і не має єдиного вичерпного поняття в системі законодавства нашої держави. Крім цього, зазначається, що в юридичній літературі є дві протилежні позиції, щодо необхідності формування єдиного визначення терміну «сім'я», адже одні науковці підтримують позицію законодавчого закріплення категорії «сім'я», пояснюючи це тим, що різні галузі права регулюють різні за змістом правові відносини за участю членів сім'ї, інші ж, в свою чергу не вбачають за необхідне на законодавчому рівні закріплювати термін «сім'я», адже критерії, що характеризують сім'ю є дуже багатограничними і різноманітними. Здійснено характеристику суб'єктів (учасників) сімейних правовідносин, що передбачені законодавством України з урахуванням певної послідовності. Зокрема, виокремлено три групи учасників сімейних правовідносин. Перша група – подружжя, батьки, діти та інститут усиновлення. Друга група – бабці, дідусі, прабабці, прадідусі, онуки, правнуки, рідні брати і сестри, мачуха, вітчим, падчерка та пасинок. Третя група – інші члени сім'ї, що передбачені у главах 19 та 20 Сімейного кодексу України.

Ключові слова: сім'я, член сім'ї, сімейні правові відносини, суб'єкти сімейних правовідносин, сімейне право.

Shevtsiv J.M. Legal analysis of the concept of «family» and subjects of family legal relations.

The article researches the etymology of the term «family». In particular, the content of this concept as a social phenomenon is given, as well as an analysis of the opinions of modern Ukrainian lawyers regarding its legal content, and as a result, a proper definition of the legal category «family» - a set of persons, relations between which are based on mutual rights and obligations - is proposed languages, cohabitation and everyday life, arising on the basis of marriage (marital relations without marriage registration) or consanguineous ties, or other forms of adoption of children for upbringing, and which bear mutual responsibility for non-fulfillment or improper fulfillment of family obligations. It was established that there is no single approach to understanding the definition of «family» among scientists, just as there is no single comprehensive concept in the legal system of our country. In addition, it is noted that there are two opposing positions in the legal literature regarding the need to form a single definition of the term «family», because some scientists support the position of legislating the category «family», explaining this by the fact that different branches of law regulate different in terms of content, legal relations with the participation of family members, others, in turn, do not consider it necessary to enshrine the term «family» at the legislative level, because the criteria characterizing a family are very multifaceted and diverse. The characterization of the subjects (participants) of family legal relations provided for by the legislation of Ukraine,

taking into account a certain sequence, was carried out. In particular, three groups of participants in family legal relations are distinguished. The first group is spouses, parents, children and the adoption institute. The second group is grandmothers, grandfathers, great-grandmothers, great-grandfathers, grandchildren, great-grandchildren, siblings, stepmother, stepfather, stepdaughter and stepson. The third group is other family members provided for in Chapters 19 and 20 of the Family Code of Ukraine.

Keywords: family, family member, family legal relations, subjects of family legal relations, family law.

Постановка проблеми. В українській правовій науці, в тому числі в сімейному праві, поняття «сім'я» підпадає під правову охорону, перш за все, через захист інтересів, прав та свобод суб'єктів сімейних правовідносин як окремих членів сім'ї. Зважаючи на те, що категорія «сім'я» має, в тому числі, правовий зміст, законодавець має на меті закріпити в законі таке визначення. Проте, таке закріплення стане дієвим лише тоді, коли науковці, юристи-практики, в межах сімейного права, зможуть запропонувати універсальне поняття «сім'я», яке через свої ознаки зможе охопити усі сфери сімейних правових відносин.

Незважаючи на доволі велику кількість визначень категорії «сім'я», запропонованих науковцями минулого та сучасності, наразі єдиного підходу та одностайності не досягнуто. У ході проведення дослідження, із зазначеної тематики, пропонуємо розглянути низку проблемних питань, зокрема: доцільність формулювання єдиного правового доктринального визначення «сім'я»; необхідність закріплення такого визначення в нормативно-правовому акті як універсального для всіх галузей права; визначення комплексного переліку суб'єктів, які підпадають під категорію «член сім'ї», «учасник сімейних правовідносин», а також співставлення цих двох категорій.

Стан опрацювання проблематики. Проблеми визначення понять «сім'я», «члени сім'ї», «суб'єкти сімейних правовідносин» неодноразово порушували у своїх працях українські учені сучасності, зокрема: Є.О. Харитонов, В.А. Ватрас, М.О. Резникова, І.Е. Ревуцька, Р.В. Падун, М.С. Долинська. Проте питання щодо необхідності єдиного універсального правового визначення категорії «сім'я», а також комплексного переліку суб'єктів сімейних правовідносин потребує додаткового та ґрунтовного аналізу, що зумовлює необхідність проведення цього наукового дослідження.

Мета статті – дослідити та охарактеризувати поняття «сім'я», виокремити та розкрити зміст суб'єктів сімейних правових відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Етимологічно термін «сім'я» походить від праслов'янської мови «*sěmъja». Це поняття вважається спорідненим з лексемами німецької «Heim» і англійської мови «home» – «дім», литовської «šeimà, šeimūna», давньогрецької мови «κόμη» – «село», та французької мови «hameau» – «сільце». Всі вони беруть свій початок із слова праіндоевропейської мови, яке утворене від кореня «*kei» – «лежати» [1, с. 254].

Етимологія поняття «сім'я» дає розуміння того, що його коріння має глибоку історію, яка спрямована на з'ясування походження цього поняття у різних світових правових сім'ях, а в першу чергу його первинного значення.

У первісному розумінні «сім'я» – це сукупність людей, які знаменуються як служники, робітники, тобто особи, які поєднані між собою деякими економічними зв'язками [2, с. 119].

Сучасне ж розуміння поняття «сім'я» є доволі непростим та різноманітним у своєму прояві. Розуміти це необхідно з тієї позиції, що «сім'я» як соціокультурне явище має різні витoki і прояви свого виникнення, становлення та інтерпретації. Через те, категорію «сім'я» використовують не тільки юридичні науки, а й соціологія, філософія, психологія, демографія, тощо.

Категорію «сім'я» варто розглядати як соціологічну так і правову категорії. При цьому, М.Б. Кравчик акцентує на потребі у юридичному визначенні сім'ї, адже більшість галузей права в Україні характеризують сім'ю як правову категорію [3, с. 65].

К.А. Казарян трактує сім'ю у двох аспектах, а саме: в соціологічному – як первинний та провідний осередок суспільства; в юридичному – як сукупність осіб, які разом проживають, об'єднані сумісним побутом, мають взаємні права та обов'язки на засадах кровного споріднення чи інших підставах передбачених законодавством [4, с. 223].

Львівська дослідниця М.С. Долинська вважає, що сім'я в соціологічному значенні за змістом є ширшою ніж у правовому. Авторка стверджує, що норми Сімейного кодексу України трактують саме соціологічне поняття сім'ї, як основного осередку суспільства, в той же час правове поняття відсутнє [5, с. 3].

Таким чином, вважаємо, що сім'я розглядається як мала соціальна група, соціальний інститут, який наділений певними ознаками (спільний побут, шлюбні чи родинні відносини, моральна відповідальність її членів).

Проаналізувавши ряд наукових праць сучасних українських науковців-правників, що досліджують сім'ю як правову категорію, зауважу, що досить багато з них все ж спробували сформулювати дефініцію «сім'я» у правовому аспекті. Доречно зупинитися на окремих із них.

Окреслити юридичну сутність сім'ї спробував представник Одеської наукової школи цивілістики Є.О. Харитонов, який зазначив, що «коли йдеться про регулювання шлюбних, родинних тощо відносин, то вже сама назва галузі, в межах якої відбувається таке регулювання – сімейне право, зумовлює визначення та характеристики сім'ї як суспільного феномену і правового поняття». Також, на думку науковця, сім'єю є спільнота приватних осіб, котрі пов'язані шлюбом чи кровною спорідненістю, або іншим зв'язком, що передбачений законом, члени якої разом проживають та об'єднані спільним побутом, а також мають юридичні права та обов'язки один відносно іншого [6, с. 293, 299].

М.О. Резникова розкриває сім'ю як «природне середовище осіб, пов'язаних взаємними правами і обов'язками, які виникають на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення та на інших підставах, не заборонених законом» [7, с. 82].

В.А. Ватрас вважає, що «сім'я – це юридичний зв'язок між фізичними особами, заснований на шлюбі, відносинах родинності, усиновленні та інших підставах, передбачених у законі, який проявляється у наділенні їх на засадах рівності взаємними особистими немайновими та майновими сімейними правами та обов'язками, спільному житті, спільності інтересів та взаємній юридичній відповідальності» [8, с. 89].

І.Е. Ревуцька висунула свою новітню доктринальну дефініцію сім'ї. Вона вважає, що сім'єю є створений на встановлених законодавством підставах, і такий, що ґрунтується на любові, повазі та взаємопідтримці союз чоловіка та жінки, дітей чи інших членів сім'ї, котрі проживають разом або окремо, піклуються та дбають про матеріальне забезпечення один одного ведуть спільний побут та дотримуються моральних засад що встановлені в суспільстві [9, с. 27].

Р.В. Падун запропонував наступне юридичне визначення сім'ї: «сім'я – це юридичний зв'язок між фізичними особами, заснований на шлюбі, відносинах родинності, усиновленні та інших підставах, передбачених у законі, який проявляється у наділенні їх на засадах рівності взаємними особистими немайновими та майновими сімейними правами та обов'язками, спільному житті, спільності інтересів та взаємній юридичній відповідальності» [10, с. 78].

Таким чином, поняття «сім'я» як правова категорія в сучасній українській правовій науці хоча й має різні інтерпретації, проте у загальному об'єднує по суті одні й ті ж характерні для себе ознаки. Зокрема, сім'я – це сукупність осіб, відносини між якими ґрунтуються на взаємних правах та обов'язках, спільному проживанні й побуті, що виникають на підставі шлюбних (подружніх відносин без реєстрації шлюбу) або кровноспоріднених зв'язках, чи інших формах прийняття дітей на виховання, та які мають одні відносно інших відповідальність за неналежне виконання або невиконання сімейних обов'язків.

Варто також зазначити, що попри доволі велику кількість тверджень українських науковців щодо змісту поняття «сім'я», в основному нормативно-правовому акті, що врегульовує сімейно-правові відносини – Сімейному кодексі України це визначення чітко не сформульовано. В статті 3 цього кодексу лиш запропоновано перелік ознак, що характеризують категорію «сім'я» [11]. При цьому даний перелік, вважаємо, не в змозі вичерпно охопити усі сфери та чинники, що характеризують правовий зміст сім'ї.

Окрім норм СК України, поняття «сім'я» міститься й в інших нормативно-правових актах держави. До прикладу у ч. 1 ст. 11 Закону України «Про охорону дитинства» прописано, що «сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього» [12].

Взагалі, у юридичній літературі є дві протилежні позиції, щодо необхідності єдиного визначення терміну «сім'я». Одні підтримують позицію законодавчого закріплення категорії «сім'я», пояснюючи це тим, що різні галузі права регулюють різні за змістом відносини за участі членів сім'ї, але при цьому виникають труднощі із виробленням універсального поняття «сім'я», яке використовуватиметься для кожної галузі окремо. Інші ж, прихильники дотримуються протилежної точки зору

– на законодавчому рівні не закріплювати термін «сім'я», адже критерії, що характеризують сім'ю є дуже багатогранними і різноманітними.

У сімейному законодавстві поряд із терміном «сім'я» також вживається категорія «суб'єкти (учасники) сімейних правовідносин» або «члени сім'ї».

Перш ніж досліджувати суб'єкти сімейних правовідносин, потрібно встановити що являє собою дане поняття.

Сімейні правовідносини – це правовий зв'язок, передбачений нормами сімейного законодавства, що виникає між суб'єктами сімейних правових відносин, які наділені взаємними правами та обов'язками щодо певних об'єктів [13, с. 37]. Також, суб'єкти сімейних правовідносин наділяються сімейною правоздатністю та дієздатністю.

Питання щодо виокремлення та переліку видів суб'єктів сімейних правовідносин досі залишається дискусійним. Одні автори сучасної правової науки до їх числа відносять лише членів сім'ї та осіб, які мають до них безпосереднє відношення, інші ж крім того, ще низку посадових і юридичних осіб.

Відповідно до ст. 2 Сімейного кодексу України, учасники сімейних правових відносин поділяються на три групи: 1) подружжя, батьки, діти, усиновлювачі, усиновлені; 2) баба, дід, прабаба, прадід та внуки, правнуки, рідні брати та сестри, мачуха, вітчим, падчерка, пасинок; 3) інші члени сім'ї (глави 19, 20 СК України) [11].

Сімейний кодекс передбачає, що подружжя – це «жінка і чоловік, які перебувають у зареєстрованому шлюбі. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших причин не проживають спільно» [11].

В юридичній енциклопедії під поняттям «подружжя» розуміють жінку і чоловіка, котрі перебувають у шлюбі, зареєстрованому в державних органах РАЦС [14, с. 602].

Суспільна важливість шлюбу характеризується особливим статусом стосунків між чоловіком і дружиною як пріоритетних у сімейних відносинах. Вчені відрізняють закон договору, що формується на комерційних відносинах від стосунків, заснованих на домашньому господарстві [15].

Правовідносини батьків та дітей безпосередньо не залежать від того, чи жінка та чоловік перебувають у статусі подружжя. Головним для виникнення цих правовідносин є не реєстрація шлюбу, а інший юридичний факт – народження дитини. Окрім цього, можливо й той варіант, коли лише один із суб'єктів подружжя перебуватиме у відносинах батьківства стосовно своєї дитини. Також, ймовірна наявність правових відносин батьків та дітей без подружніх правовідносин, іншими словами без існування офіційного шлюбу. Тобто, батьківське правовідношення має принципову відмінність від подружнього, що зрештою й показує своєрідність таких суб'єктів сімейного права, як батьки та діти [16, с. 145].

На думку В.А. Ватраса «батьками – як суб'єкти сімейних правовідносин, є жінка і чоловік, які народили дитину/дітей та наділені щодо неї/них законом особистими немайновими та майновими правами і обов'язками» [16, с. 146].

Іншою стороною сімейних правовідносин батьків і дітей є дитина. Відповідно до ст. 6 СК України «правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття». Також, законодавець чітко розмежовує поняття «дитини», «малолітньої» та «неповнолітньої»: «Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років» [11].

Ще одним учасником сімейних правовідносин першої групи є усиновлювачі та усиновлені. У СК України глава 18 має назву «Усиновлення». Відповідно до ст. 207 даного Кодексу «Усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, крім випадку, передбаченого ст. 282 цього Кодексу» (тобто усиновлення дитини, яка проживає за межами України, але є громадянином України) [11].

Відповідно до ч. 6 ст. 24 ЗУ «Про охорону дитинства», «усиновлення (удочеріння) є оформлена спеціальним юридичним актом (рішенням суду) передача на виховання в сім'ю неповнолітньої дитини на правах сина чи дочки» [12]. Згідно з чинним сімейним законодавством України, безпосередніми суб'єктами усиновлення є дитина та усиновлювач, тобто особа, яка має бажання усиновити дитину. Так, у Сімейному кодексі України зазначається, що «усиновленою особою може бути дитина» (ст. 208 СК) [11].

Аналізуючи чинне українське законодавство, необхідно визначити, що усиновленими є діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, а саме: 1) дитина-сирота, за наявності свідоцтва

про смерть батьків; 2) дитина, батьки якої позбавлені батьківського права, визнані безвісно відсутніми або недієздатними; 3) дитина, батьки якої оголошені померлими; 4) дитина, батьки якої невідомі; 5) дитина, яку не забрали з пологового будинку або закладу охорони здоров'я (може бути усиновлена після досягнення нею двомісячного віку); 6) дитина, яку підкинули або яка була знайдена (може бути усиновлена після спливу двох місяців з часу її знайдення); 7) дитина, батьки якої надали письмову згоду на усиновлення, засвідчену нотаріусом [17].

Також, в 211 та 212 статтях СК України міститься чіткий та обмежений перелік осіб, які можуть бути усиновлювачами та перелік осіб, які не можуть бути усиновлювачами.

Таким чином, перша група учасників сімейних правових відносин включає в себе суб'єктів, що або за кровноспорідненою ознакою є найближчими, або безпосередньо є членами сім'ї.

До другої групи учасників сімейних правових відносин входить: дід і баба (особи, які є батьками батька і матері фізичної особи); прадід та прабаба (особи, які є батьками діда або баби); внуки (діти дітей фізичної особи); правнуки (внуки дітей фізичної особи) [18].

У СК України зазначено, що «баба, дід, прабаба, прадід мають право спілкуватися зі своїми внуками, правнуками, брати участь у їх вихованні. Батьки чи інші особи, з якими проживає дитина, не мають права перешкоджати у здійсненні бабою, дідом, прабабою, прадідом своїх прав щодо виховання внуків, правнуків» тощо [11].

Крім цього, до другої групи членів сім'ї також відносять рідних братів та сестер. Брати та сестри можуть бути повнорідні, тобто такі, які походять від спільних батьків (батька та матері) та неповнорідні (ті, які мають одного з батьків спільного, а інших – окремих). Неповнорідні брати та сестри поділяються на єдинокровних або тих, що мають спільного батька та різних матерів, та єдинокровних або тих, що мають спільну матір та різних батьків [18].

Також, суб'єктами другої групи сімейних правовідносин виступають мачуха та вітчим, падчерка та пасинок. Між такими суб'єктами можуть виникати особисті майнові та немайнові відносини, котрі регулюються нормами сімейного законодавства, щодо конкретних фактів та в межах, які визначені СК України та іншими нормативно-правовими актами України.

«Мачухою вважається дружина батька, яка не є матір'ю його дитини та не усиновила її. Відповідно вітчимом є чоловік матері, який не є батьком її дитини та не всиновив її. Падчерка та пасинок – діти одного з подружжя по відношенню до іншого з подружжя, який є їх мачухою або вітчимом» [18].

Третю групу учасників сімейних правовідносин складають інші суб'єкти (члени сім'ї), які визначені у СК України (глави 19, 20, 20-1 та 20-2). Це може бути опікун або піклувальник дитини; особа, яка взяла у свою сім'ю дитину щодо її виховання; прийомна сім'я; патронатний вихователь та дитячий будинок сімейного типу [18].

Відповідно до ст. 244 СК України «опікуном, піклувальником дитини може бути за її згодою повнолітня дієздатна особа» [11]. Цивільний кодекс України визначає, що «опіка та піклування встановлюються з метою забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки» [19].

Законодавець визначає перелік суб'єктів, котрі не можуть бути опікунами (піклувальниками), зокрема це особи, які: «не досягли 18 років; визнані в установленому порядку недієздатними або обмежено дієздатними; перебувають на обліку або лікуються в психоневрологічних та наркологічних закладах; раніше були опікунами чи піклувальниками та з їх вини опіку чи піклування було припинено; позбавлені батьківських прав; інтереси яких суперечать інтересам осіб, що підлягають опіці чи піклуванню; засуджені за скоєння тяжкого злочину» [13, с. 409].

Відповідно до Цивільного кодексу України, – «опіка встановлюється над малолітніми особами (віком до 14 років), які є сиротами або позбавлені батьківського піклування), та фізичними особами, які визнані недієздатними» (ч. 1 ст. 58 ЦК України). «Піклування встановлюється над неповнолітніми особами (віком від 14 до 18 років), які є сиротами або позбавлені батьківського піклування), та фізичними особами, цивільна дієздатність яких обмежена» (ч. 1 ст. 59 ЦК України) [19].

Ще одним учасником сімейних правовідносин є патронатний вихователь. Із прийняттям Сімейного кодексу України 2002 року, в Україні з'явилася можливість, при якій є змога передати дитину, позбавлену батьківського піклування або дитину-сироту під патронат. Як наголошували науковці, «це оновлений інститут сімейного законодавства України», положення щодо якого зазначені у главі 20 розділу IV СК України.

У ч. 3 ст. 252 СК України зазначено, що «патронатний вихователь – це особа, яка за участю членів сім'ї надає послуги з догляду, виховання та реабілітації дитини у своїй сім'ї» [11].

Ще одним суб'єктом сімейних правовідносин, які відносять до третьої групи є особа, яка взяла у свою сім'ю дитину, для її виховання. Даний суб'єкт зазначений у ст. 261 СК України. Тут законодавець має на увазі фактичного вихователя та дитину, яка знаходиться у нього на вихованні, тобто дитину, позбавлену батьківського піклування або дитину-сироту без усиновлення чи оформлення опіки чи піклування. Даними особами фігурують як родичі, так і чужі особи.

Досить актуальним суб'єктом сімейних правовідносин на даний час є прийомна сім'я. Відповідно до ст. 256-1 СК України «приймна сім'я – сім'я, яка добровільно взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» [11]. Приймні батьки – це «подружжя або одна особа, яка не перебуває у шлюбі, які взяли для спільного проживання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» [13, с. 421].

Дитячі будинки сімейного типу є також суб'єктами сімейних правовідносин. Глава 20-2 розділу IV СК України врегулює засади створення та діяльності дитячого будинку сімейного типу. Стаття 256-5 СК України визначає, що «дитячий будинок сімейного типу – це окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, котра не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» [11].

Статус батьків-вихователів дитячого будинку сімейного типу отримують особи, які беруть на виховання та спільного проживання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [13, с. 427].

Таким чином, слід констатувати той факт, що перелік учасників сімейних правових відносин є доволі широким. Також, варто визнати, що не можна ототожнювати зміст понять «члени сім'ї» та «учасники сімейних правових відносин», адже останні є ширшою категорією. Вона включає в себе не лише фізичних осіб, що взаємопов'язані між собою кровноспорідненим чи юридичним зв'язком, а й юридичних осіб, котрі уповноважені здійснювати певні управлінські функції щодо врегулювання сімейних правовідносин.

Висновки. Дефініція «сім'я» характеризується, як мінімум двома, доктринами. По-перше, природньо, ця категорія є основою формування суспільства, передумовою побудови держави, соціальним феноменом, котрий заснований та функціонує на основі моральних, релігійних норм, звичаїв та традицій, і має глибоку історичну вертикаль виникнення, становлення та функціонування. По-друге, ця категорія, в сучасній правовій науці застосовується у різних галузях права, для обумовлення та характеристики сімейних правових відносин, а отже, має юридичну конструкцію.

Вчені по різному ставляться щодо трактування категорії «сім'я» в цілому, а особливо щодо правового її аналізу. Йдеться про двояке відношення щодо необхідності вироблення єдиного, універсального визначення дефініції «сім'я» як перш за все для сімейного права, так і для інших галузей права. Попри те, що ознаки, які характеризують категорію «сім'я» в різних галузях правовідносин дещо різняться, таке визначення є потрібним.

Щодо характеристики суб'єктів (учасників) сімейних правових відносин, зауважимо, що їх перелік має свою ієрархію і встановлюється законом з урахуванням певної послідовності. Так, українське сімейне законодавство суб'єктів сімейних правовідносин поділяє на три умовні групи. Зокрема, до першої групи відносять подружжя, батьків, дітей та інститут усиновлення. Друга група включає в себе бабців, дідусів, прабабців, прадідусів, онуків, правнуків, рідних братів і сестер, а також мачуху, вітчима, падчерку та пасинка. Третя ж група – це інші члени сім'ї, що задекларовані у главах 19 та 20 СК України.

Підсумовуючи, варто зазначити, що в подальшому слід все ж таки спробувати сформулювати єдине універсальне юридичне визначення «сім'я». Особливо, чітке та вичерпне визначення «сім'ї» перш за все має міститися у Сімейному кодексі України, а не лише характеризуватися окремими ознаками. Крім цього, наявність єдиного універсального правового поняття «сім'я», дало б єдиний підхід у реалізації правових відносин всіх галузях права, що в свою чергу не допускало б можливості виникнення правових колізій.

Список використаних джерел:

1. Етимологічний словник української мови: у 7 т. Т. 5: Р–Т / укл.: Р.В. Болдирев та ін.; редкол.: О.С. Мельничук (гол. ред.) та ін. К.: Наукова думка, 2006. 704 с.

2. Жилінкова І.В. Проблема визначення поняття «сім'я» за сімейним кодексом України. *Університетські наукові записки*. 2007. № 2 (22). С. 119–126.
3. Кравчик М.Б. Процеси становлення інституту сім'ї як правової категорії. *Право і суспільство*. 2018. № 2. С. 64–68.
4. Казарян К.А. Визначення поняття «сім'ї» як правової категорії. *Вісник Харківського Національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Право». 2014. № 17. С. 223–226.
5. Долинська М.С. Поняття сім'ї в аграрному праві України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2021. № 1 (29). С. 112–116.
6. Харитонов Є.О. Сім'я як концепт сімейного законодавства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Випуск. 58. С. 293–301. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apdp_2011_58.pdf.
7. Резникова М.О. Деякі питання щодо визначення понять «шлюб» та «сім'я». *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 8. С. 81–84.
8. Ватрас В.А. Поняття «сім'ї» у сімейному праві України. *Форум права*. 2009. № 1. С. 83–91.
9. Ревуцька І.Е. Правові підстави створення сім'ї за законодавством України та країн-членів ЄС: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Івано-Франківськ, 2018. 207 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/25372/1/.pdf>.
10. Падун Р.В. Визначення сім'ї як правової категорії та особливого феномену суспільних відносин. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія «Право». 2021. Випуск 68. С. 75–79. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/253925/251188>.
11. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Дата оновлення: 19.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
12. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. Дата оновлення: 08.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#top>.
13. Сердечна І.Л. Поняття та ознаки правовідносин між іншими членами сім'ї та родичами. *Часопис цивілістики*. 2015. Випуск 19 С. 37–40. URL: http://old.univer.km.ua/statti/4.serdechna__l_ponyattya_ta_oznaki_pravov_dnosin_m_zh_nshimi_chlenami_s_m__ta_rodichami.pdf.
14. Юридична енциклопедія / ред. Ю.С. Шемшученко [та ін.]; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998. Т. 4: Н-П. 2002. 720 с.
15. Taylor L. Marriage, work, and the invention of family law in english legal thought. *University of Toronto law journal*. 2020. Vol. 70. No 2. P. 137–176. DOI: 10.3138/utlj.2019-0022.
16. Ватрас В.А. Батьки і діти як суб'єкти сімейних правовідносин. *Університетські наукові записки*. 2008. № 4 (28). С. 145–150 .
17. Про порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: постанова Кабінету Міністрів України від 8.10.2008 р. № 905. Дата оновлення: 01.06.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF?find=1&text=#w2_1.
18. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 15 вересня 2021 року / За заг. ред. Журавльова Д.В. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2021. 520 с.
19. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 19.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.